

du. Savaşta yerine göre kılıç, ok, kargı, hançer, lobut ve kalkan kullanırlardı.

Memlûk ordusunda sultana en yakın ve en nüfuzlu askerî sınıf olan sultâniyye birlikleri sultanların hal' ve cülûslarında önemli rol oynardı. Onların desteğini alamayan emîrler, aralarından birini tahta çıkarmaya veya mevcut sultanı tahtından indirmeye muvaffak olamazdı. Aralarından hükümdar ve saray hizmetlerinde bulunmak üzere seçilen hasekiler önemli bir grup teşkil eder, en üst rütbedeki hasekiler siyâsî hayatta büyük rol oynardı. Önemli askerî ve idarî görevlere tayinler sultâniyye kumandanları arasından yapılır ve elçilik heyetlerinde de görevlendirilirlerdi.

Memlûkler'in son dönemlerinde sultâniyye memlûklerinin askerî kabiliyetlerini büyük ölçüde kaybederek sık sık bozgunculuk çıkardıkları görülmektedir. Bu bozulmada Berkuk zamanında Kahire'de oturmalarına ve Mısırlı kadınlarla evlenmelerine izin verilmesinin yol açtığına dikkat çeken Makrîzî, bu izin üzerine kışlarından inip şehirli kadınlarla evlenen memlûklerin değişik mesleklerle uğraşmaları yüzünden savaş yeteneklerini kaybettiklerini, Sultan Ferec zamanında durumlarının daha da kötüleştiğini ve ödeneklerinin çok azaltıldığını, satın alınan yeni memlûklerin ise ülkelerinde gemi tayfası, fırın yamağı ve sulama işlerinde dolap döndüren işçilerden ibaret olduğunu söyler; ayrıca onların toplumun en cahil ve ahlâken en düşkün kesimi haline geldiklerini belirtir (*el-Hıttâ*, II, 214). Menşelerine göre üç farklı gruptan gelmeleri de aralarındaki rekabeti körüklüyordu. Bizzat sultanın satın aldığı memlûklerin teşkil ettiği müstevât / cülbân diğer iki gruptan önde gelir, iktâ bakımından onlara tercih edilirdi. Bu grup, devletin gücünü büyük ölçüde kaybettiği son dönemlerde zayıf sultanlar üzerinde nüfuz kurmak suretiyle yönetime müdahalede bulunmaya ve sık sık karışıklık çıkarmaya başladı. Bu durumda bazı sultanlar diğer iki gruba, özellikle önceki sultanlardan intikal eden yaşlı memlûklerin oluşturduğu, karânîsa da denilen gruba dayanma yoluna gittiler. Kaynaklar cülbânın el-Melikü'l-Eşref İnal zamanından itibaren gerek kendi arasında gerekse diğer gruplara karşı yaptığı mücadele ve bozgunculuk haberleriyle doludur. Asıl önemlisi, bazı sultanların onlara boyun eğmek ve devlet işlerini onlara teslim etmek zorunda kalmış olmasıdır. Nitekim Barsbay onları ıslahtan âciz kaldığını açıkça itiraf etmiştir (İbn Tağrıberdî, XIV, 326-330).

Terfi şansı olmayan karânîsa cülbânı çekmiyor, iki grup arasında sürekli kavga çıkıyordu. Kansu Gavri, Suriye seferine çıkmadan önce muhtemelen cülbânın baskısıyla karânîsanın 500 kadarını sefere götürmüyüp Mısır'ın bazı bölgelerine çeşitli görevlere gönderdi (İbn İyâs, V, 30). Tarihçiler, Mercidâbık Savaşı'nın kaybedilmesinde bu iki grup arasındaki rekabetin etkili olduğunu belirtir. Kansu Gavri'nin savaşın ilk safhasında kötülüklerinden kurtulmak istediği karânîsayı ön saflara aldığı, buna karşılık cülbândan savaşmamalarını istediği şeklinde bir şâyia yayıldığını söyleyen İbn Zünbül, şâyıadan etkilenen ve cülbânın yerlerinden kılmadığını gören karânîsa birliklerinin, sultanı kendilerini öne sürüp cülbânı çatışmaya sokmamakla itham ederek savaştan vazgeçmek suretiyle topyekûn hezimeye yol açtıklarını belirtir (*Fethu Mısır*, s. 28). Hammer ise mağlûbiyeti cülbânın tavrına bağlar. Ona göre cülbân, sultanın karânîsayı kendilerine tercihinden ve ilk hücumu yapma şerefine kendilerine verilmemesinden gücenerek harekete geçmemiş ve bozgunda birinci etken olmuştur (IV, 194).

BİBLİYOGRAFYA :

Makrîzî, *el-Hıttâ*, II, 214; Halîl b. Şâhin, *Zübde-tü Keşf'l-memâlik* (nşr. P. Ravaisse), Paris 1894, s. 27, 104, 106-107, 115-116; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, XII, 107, 184-185; XIV, 326-330; XV, 103-104, 235, 264; XVI, 88, 142; İbn İyâs, *Bedâ'î'u'z-zühûr*, I/1, s. 481; I/2, s. 1263; IV, 107, 258; V, 7, 24-25, 30; İbn Zünbül, *Fethu Mısır* (nşr. Abdülmün'im Âmir), Kahire 1962, s. 26-30; Hammer (Atâ Bey), IV, 190-194; Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 418-429; M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı*, İstanbul 1961, s. 151-152; a.mlf., "XIV. Asrın Sonunda Memlûk Ordusu", *TD*, XI/15 (1960), s. 85-94; Abdülmün'im Mâcid, *Tûmanbâg*, Kahire 1978, s. 122-128; a.mlf., *Nüzümü devleti Selâfîni'l-Memâlik ve rûsûmühûm fî Mısır*, Kahire 1979, II, 14; Altan Çetin, *Memlûk Devletinde Askerî Teşkilât*, İstanbul 2007, s. 98-115; D. Ayalon, "Studies on the Structure of the Mamluk Army", *BSOAS*, XV (1953), s. 448-459; a.mlf., "Memlûkler ve Deniz Kuvvetleri" (trc. Salih Özbaran), *TD*, sy. 25 (1971), s. 39-50.



İSMAIL YİĞİT

SULTÂNÜLEMA

(bk. BAHÂEDDİN VELED).

SULU

Filipinler'de aynı adı taşıyan takımadalarda XV. yüzyılda kurulan sultanlık (bk. FİLİPİNLER).

SUMATRA

Güneydoğu Asya'da Endonezya'ya ait ada.

Büyük Sunda adalarından biri olup 473.606 km²'lik yüzölçümüyle dünyanın büyük adaları arasına girer. Kuzeybatı-güneydoğu eksenindeki uzunluğu 1650 km., en fazla genişliği ise 350 kilometredir. Sundâ Boğazı ile Cava adasından Malaka Boğazı ile Malay yarımadasından ayrılır. Ekvator çizgisi adanın ortasından geçer. Adanın batı yarısı kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanan Barisan dağları ile kaplıdır (Kerinçi doruğu 3800 m.); doğusunda Hari, İndragiri ve Musi nehirlerinin suladığı ovalar yer alır. En büyük gölü Toba'dır (1140 km²). İklimi sıcak, yağışlı ve nemli olan adanın yüksek kesimleri nisbeten serindir. Sumatra kendi adıyla anılan aslan, fil, gergedan ve orangutan gibi birçok canlı türüne, çok sayıda değerli ağaç ve bitki çeşidine sahiptir. İç kesimler siğ ormanlık alanlarla, sahiller ve nehir kıyıları verimli tarım arazileriyle ve geniş karabiber, kahve, çay, şeker kamışı plantasyonlarıyla kaplıdır. Yer altı kaynakları açısından çok zengin olan adada petrol, doğal gaz, bakır, boksit, kömür, altın, gümüş ve diğer bazı madenler çıkarılmaktadır. Endonezya'nın tabii zenginliklerinden elde ettiği gelirin yaklaşık % 70'i bu adadan sağlanır.

Kuzey Sumatra, Riau, Batı Sumatra, Cambi, Güney Sumatra, Bangka-Belitung, Bengkulu, Lampung idarî bölgelerine ayrılan adanın kuzey ucundaki Açe otonom bir bölgedir. Yaklaşık 45 milyon civarındaki nüfusun beşte üçü kırsal kesimlerde yaşamakta ve kilometrekareye doksan altı kişi düşmektedir. Halkın büyük kısmı, kuzeydoğu ve doğu bölgeleriyle Batı Sumatra'daki merkezlerde toplanmış olup en büyük şehirler Medan (2008'de 1.768.554), Palembang (2008'de 1.264.925) ve Padang'dır (2008'de 929.429). Malaylar, Açeliler, Batakları ve Minangkabauları başta olmak üzere çeşitli etnik toplulukların yaşadığı Sumatra'da on beş kadar farklı dil konuşulmaktadır. Halk arasında genelde ticaretle uğraşan Çin, Hint ve Arap asıllılarına rastlanır.

Adada hâkim din İslâmiyet olmakla beraber (% 90) iç kesimlerde Protestan Hristiyanlık yaygındır; az sayıda Hindu-Budist, Katolik hristiyan ve geleneksel Çin dinlerine mensup insanlar da bulunmaktadır. I. (VII.) yüzyıldan itibaren müslüman

tâcirler tarafından bilinen ve kuzeydoğu-sundaki liman şehirleri uğrak yeri olarak kullanılan ada İslâm coğrafya eserlerinde Râmî, Râmnî, Lamari, bazan da Andalus adlarıyla geçer. 1292'de kuzeydoğu sahil şehirlerini ziyaret eden Marco Polo adaya Küçük Cava derken İbn Battûta 1345 yılında Çin'e gidiş ve dönüşünde adanın kuzeydoğusunda yer alan Samudra'ya uğradığını söyler. Yerliler arasında Samutera şeklinde de söylenen bugünkü Sumatra adının ilk defa XIV. yüzyılda bütün ada için kullanıldığı sanılmaktadır.

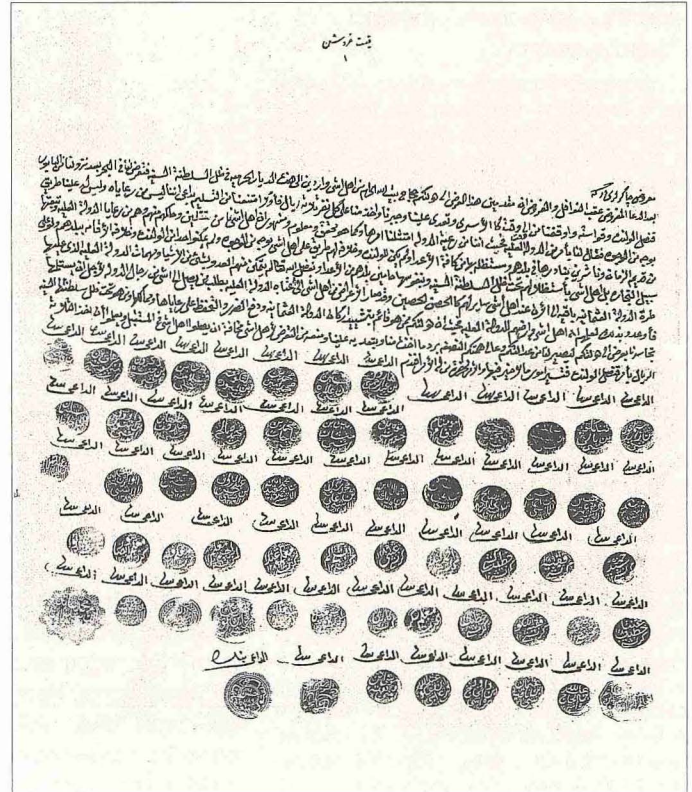
Hindistan ve Çin arasındaki deniz ticaret yolu üzerinde bulunan Sumatra, erken devirlerden itibaren bu iki ülkenin kültür ve dinlerinin etkisi altında kalmıştır. Malay kökenli Budist bir krallık olan Srivicaya, VII. yüzyıldan XIV. yüzyıla kadar adanın en önemli siyasî gücü olarak varlığını sürdürmüştür. Malaka ve Sundra boğazlarını denetimi altında tutan ve Sumatra'dan başka Malay yarımadası ile Cava adasının batı bölgelerinde de siyasî nüfuz kuran Srivicaya Krallığı zamanla bir deniz ticaret imparatorluğu haline dönüşmüş ve Malay kültürünün Batı Borneo'ya kadar yayılmasını sağlamıştır. Ancak devamlı surette Cava Macapahitler'in saldırısına uğrayarak onlarla mücadele etmek zorunda kalmış, nihayet XIV. yüzyılın ikinci yarısında egemenliklerini tanımıştır.

İslâm coğrafya eserlerinde adı Zâbic ve Sirîbüza şeklinde geçen Srivicaya'nın limanları ilk İslâmî devirlerden itibaren Batı Asya ile Çin arasında ticaret yapan müslüman tâcirler tarafından ziyaret edilmekte ve buralarda İslâm dinarları da kullanılmaktaydı. Zamanla bu tâcirlerin yaptıkları evliliklerle tebliğ ve irşadlar küçük müslüman toplulukların oluşmasını sağlamıştır. Adanın kuzeydoğu sahil şehirlerinde yoğunlaşan İslâmiyet'i ilk defa XII. yüzyılda mahallî hükümdarlıklardan Perlak'ın (Ferlek) resmen kabul ettiği sanılmaktadır. Adı bilinen ilk sultan ise XIII. yüzyılın sonlarında el-Melikü's-Sâlih unvanıyla İslâmiyet'e giren Samudra-Pasai Kralı Merah Silu'dur. 696 (1297) tarihini taşıyan Arap harfli mezar taşında mezarın Samudra-Pasai Sultanı el-Melikü's-Sâlih'e ait olduğu belirtilmektedir. Adanın güneyine doğru uzanan diğer küçük liman şehirleri de zamanla İslâmiyet'e girmiştir. 1512'de bölgeyi ziyaret eden Portekizli Tome Pires, Sumatra'nın doğu sahillerindeki kuzeyden-güneye doğru Palembang'a kadar uzanan bütün bölgenin ve hükümdarlarının müslüman olduğunu belirtir.

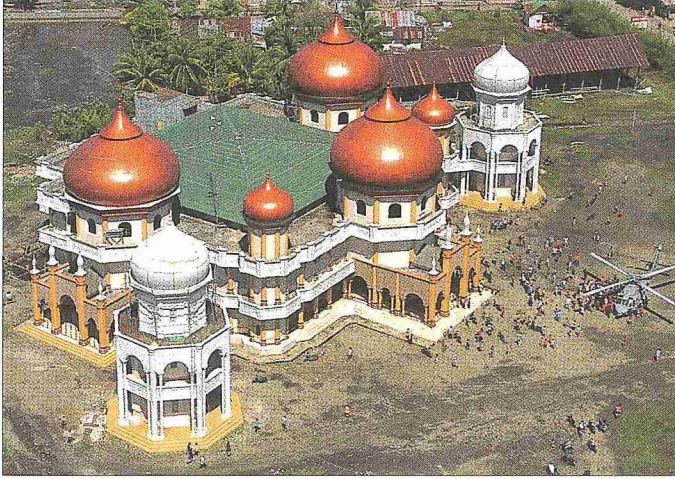
XV. yüzyıl boyunca Sumatra'nın kuzeydoğu bölgesi altın, kereste ve karabiber yönünden çok zengindi ve adanın dış açılan penceresini teşkil ediyordu. Ancak Portekizliler'in 1511'de Malaka'yı zaptetmesinin ardından Pasai Limanı ticarî bakımından önemini kaybetti ve yerini adanın kuzey ucundaki Açe Limanı (Benderaçe) aldı. Daha önce önemsiz bir yer olan Açe Limanı müslüman tüccarlar için önemli bir sığınak ve ilk sultanı Ali Mugâyet Şah döneminde (1514-1530) bağımsız bir sultanlık oldu (bk. AÇE). Açe Sultanlığı bağımsızlığını devam ettirirken XVI. yüzyılın başlarından itibaren adanın diğer kesimleri Avrupalı güçlerin etkisi altına girmeye başladı. Portekizliler'in ardından bölgeye gelen Hollandalılar ve İngilizler, özellikle doğu sahillerindeki liman şehirlerinde açtıkları ticaret merkezleri vasıtasıyla dış ticarette söz sahibi oldular. 1803-1815 yılları arasında Hollanda kolonilerini işgal eden İngilizler, Sumatra'ya da hâkim oldular. Ancak 1815'te tekrar eski kolonilerini geri alan Hollandalılar İngilizler'i adadan attılar ve 1900'lere kadar Palembang Sultanlığı'ndan başlayarak irili ufaklı İslâm devletlerinin tamamını egemenlikleri altına aldılar. Bunların sonuncusu 1873-1903 yılları arasında otuz yıllık bir mücadeleden sonra Hollanda hâkimiyetini tanyan Açe Sultanlığı oldu.

Sömürge dönemi Sumatra'sında çeşitli isyanlar çıktı. Özellikle XX. yüzyılın başlarından itibaren sömürge idaresi aleyhtarı dinî hareketler baş gösterdi. Dışarıda eğitim gören aydın din bilginleri yeni fikirlerle memleketlerine döndükten sonra modern dinî eğitime önem verdiler ve bir yandan aralarında kızlar için olanların da bulunduğu modern dinî okullar açarken bir yandan da halkı uyarmak için dergiler yayımlamaya başladılar. Bu faaliyetlere paralel biçimde kadınların da üye olduğu örgütlükçü, milliyetçi siyasî teşkilâtlar ve öğrenci dernekleri kuruldu. Bunlardan Bütün Açe Ulemâ Birliği, Japon işgali sırasında Hollandalılar'ın bölgeyi boşaltmasında büyük rol oynadı. Savaş sonrasında adanın birçok bölgesi Hollanda denetimine geçerken sadece Açe bölgesi cumhuriyetçilerin kalesi olarak özgürlüğünü korudu.

Hollandalılar'ın bölgedeki hükümlarlık haklarının sona ermesiyle birlikte (27 Aralık 1949) Endonezya Cumhuriyeti'ne dahil edilen Sumatra çeşitli karışıklıklara sahne oldu. Merkezî hükümetin politikalarından hoşnut kalmayan yerel liderler ayaklanmalara veya bölgesel ayrılıkçı hareketlere başvurdular. Açe'de başlatılan dinî Dârülslâm hareketi gerilla taktikleriyle devam ederken Aralık 1956'da Batı Sumatra'da örgütlenen bir grup subay halkın da



Sumatra
adasının
kuzeyinde
hüküm süren
Açe İslâm
Sultanlığı'nın
Osmanlı
Devleti
himayesine
girmek
istediğine
dair belge
(BA, A.MKT, MHM,
nr. 457/55)



Sumatra'nın
batı sahilinde
Molaboh Camii

desteğiyle bölgede idareyi ele geçirdi ve yeni bir hükümetin kurulduğunu ilân etti. Ancak merkezî hükümet onlarla mücadeleye başladı; ordu birlikleri, karadan ve denizden yürüttükleri yoğun harekâtla isyancıları 1958 ortalarına doğru etkisiz hale getirdi. Açe'deki ayrılıkçı hareket de 1959'da bölgeye özerklik tanınması suretiyle sakinleştirildiyse de 1976'dan, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren tekrar hararetlenerek hükümet kuvvetlerine karşı silâhlı mücadeleye dönüştü. 26 Aralık 2004'te yaşanan ve Sumatra adasının batı sahilleriyle Açe'ye çok büyük zararlar veren tsunami felâketinden sonra uluslararası teşkilâtların aracılığıyla sağlanan barış sayesinde çatışmalar kesilmiş durumdadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Markopolo Seyahatnamesi (haz. Filiz Dokuman), İstanbul, ts. (Tercüman 1001 Temel Eser), II, 135-141; C. S. Hurgronje, *The Achehnese* (trc. A. W. S. O'Sullivan), Leiden 1906, I-II; E. M. Loeb, *Sumatra: Its History and People*, Oxford 1935; W. Marsden, *A History of Sumatra*, Kuala Lumpur 1966; A. Reid, *The Contest for North Sumatra: Atjeh, the Netherlands and Britain, 1858-1988*, Kuala Lumpur 1969; a.mlf., *The Blood of the People: Revolution and the End of Traditional Rule in Northern Sumatra*, Kuala Lumpur-Oxford 1979; Taufik Abdullah, *Schools and Politics: The Kaum Muda Movement in West Sumatra, 1927-1933*, Ithaca 1971; M. C. Ricklefs, *A History of Modern Indonesia*, London 1981, tür.yer.; C. Dobbin, *Islamic Revivalism in a Changing Peasant Economy, Central Sumatra, 1784-1847*, London 1983; B. W. Andaya, *To Live as Brothers: Southeast Sumatra in the Seventeenth and Eighteenth Centuries*, Honolulu 1993; K. Young, *Islamic Peasants and the State: The 1908 Anti-Tax Rebellion in West Sumatra*, New Haven 1994; İsmail Hakkı Göksoy, *İslam'ın Güneydoğu Asya'ya Girişi ve Yayılışı*, İstanbul 1998, s. 34-57, 69-84, 165-182; a.mlf., *Güneydoğu Asya'da Osmanlı-Türk Tesirleri*, Isparta 2004, s. 21-93; A. Kahin, *Rebellion to Integration: West Sumatra of the Indonesian Polity, 1926-1998*, Amsterdam 2000; A. Hadi, *Islam and State in Sumat-*

ra: A Study of Seventeenth Century Aceh, Leiden 2003; A. H. Hill, "The Coming of Islam to North Sumatra", *Journal of Southeast Asian History*, IV/1, Singapore 1963, s. 6-21; M. Dion, "Sumatra Through Portuguese Eyes: Excerpts from Jaao de Barros Decadas da Asia", *Indonesia*, sy. 9, New York 1970, s. 128-162; E. Lambourn, "From Cambay to Samudera-Pasai and Gresik: The Export of Gujarati Grave Memorials to Sumatra and Java in the Fifteenth Century, C. E.", *Indonesia and the Malay World*, XXXI/90 (2003), s. 221-289; D. Kingsbury, "The Free Aceh Movement: Islam and Democratisation", *Journal of Contemporary Asia*, XXXVII/2, London 2007, s. 166-189; Ph. S. van Ronkel, "Sumatra", *IA*, XI, 36-38; "Sumatra", *El²* (İng.), IX, 870.



İSMAİL HAKKI GÖKSOY

SUNAY, Cevdet (1899-1982)

Türkiye Cumhuriyeti'nin
beşinci cumhurbaşkanı.

Trabzon'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Erzurum, Kerkük ve Edirne'de tamamladı. Daha sonra Kuleli Askerî Lisesi'ne girdi. I. Dünya Savaşı'nda topçu zâbiti aday olarak göreve başladı. 1917'de Filistin cephesinde iken İngilizler'e esir düştü. Bir yıl süren esirlik günlerini Mısır'da geçirdi. Türkiye'ye döndükten sonra Millî Mücadele'ye iştirak etti, Maraş ve Antep'te Fransızlar'a karşı çarpıştı (1921). Eskişehir ve Sakarya savaşları ile Büyük Taarruz'a katıldı, İzmir'in kurtarılmasında görev aldı. 1926'da Harp Okulu'nu, 1927'de Topçu Atış Okulu'nu, 1930'da Harp Akademisi'ni bitirdi. 1949'da tuğgeneralliğe yükseldi. 1950'de Genelkurmay Harekât Daire başkanlığına tayin edildi. 1952'de tümgeneral oldu ve 33. Tümen komutanlığına getirildi. 1955'te korgeneral olarak 9. Kolordu ko-

mutanlığı, 1957'de Genelkurmay Harekât Daire başkanlığı yaptı. 1958'de orgeneralliğe yükseldi ve Genelkurmay ikinci başkanı oldu.

27 Mayıs 1960 askerî müdahalesiyle önce Kara Kuvvetleri komutanlığı, ardından Genelkurmay başkanlığı görevine tayin edildi. Temmuz 1965'te altmış beş yaşını doldurmasına rağmen Bakanlar Kurulu kararıyla görev süresi bir yıl uzatıldı. Görev süresinin uzatılması, Süleyman Demirel'in Adalet Partisi genel başkanlığına getirilmesinde dolaylı da olsa etkili olmasına bağlandı. Adalet Partisi lideri Ragıp Gümüşpala vefat ettiğinde boşalan genel başkanlık koltuğu için Çankaya Köşkü'nün ve Türk Silâhlı Kuvvetleri'nin gönlündeki isim Süleyman Demirel idi. Nitekim Cevdet Sunay, bağlı olduğu başbakanı atlayarak Türkiye Büyük Millet Meclisi başkanlığına bir mektup gönderdi. "Sunay mektubu" diye bilinen bu belgede Genelkurmay başkanı olarak ordunun bazı hareketlerden duyduğu tedirginliği anlattı ve önlemler alınmasını istedi. Ordunun rahatsız olduğu husus 27 Mayıs'a ve orduya yönelik bazı eleştirilerdi. Bu eleştiri sahipleri Adalet Partisi içinde Sadettin Bilgiç grubuna mensup kimselerdi. Mektup üzerine parti liderleri Çankaya Köşkü'nde toplantıya çağırıldı. 27 Mayıs'a bağlı ve Türk Silâhlı Kuvvetleri'ne saygılı olunduğuna dair teminat alındı. Sunay mektubu, Adalet Partisi kongresinde Süleyman Demirel'in lehinde ve Bilgiç'in aleyhinde etkin bir silâh görevi yaptı. Böylece Demirel partinin liderliğine seçilmeyi başardı. Cevdet Sunay sayesinde ordu ve Adalet Partisi arasında 1970 yılı sonuna kadar süren rahat bir dönem yaşandı.

14 Mart 1966'da Cumhuriyet Senatosu'na cumhurbaşkanlığı kontenjan senatörü seçildi. O tarihte cumhurbaşkanlığına tek aday olarak görülüyordu. Kendisi-



Cevdet
Sunay